

همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان و پدیداری موازنه تهدید در روابط ایران و ترکیه

مهدی پادروند، زهرا زنگنه، محسن عزتی^۳

چکیده

مسئله استقلال کردستان همواره بعنوان یکی از نقاط مورد اختلاف در عراق و منطقه بوده است. پیوند این منطقه با کردهای ایران، ترکیه و سوریه باعث شده است تا این موضوع جنبه بین‌المللی پیدا کند و برای تعیین سرنوشت آن تنها نظر بازیگران محلی و ملی کفایت نکند. این پژوهش با هدف کالبدشکافی و بررسی رویکرد سیاست خارجی ایران و ترکیه به همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان با روش کتابخانه‌ای انجام شده است. بنابراین سوال اصلی تحقیق بدینگونه مطرح می‌شود که، با توجه به تحولات و مسائل سیاسی-امنیتی در عراق، ایران و ترکیه به‌رغم وجود اختلاف‌نظرهای موجود بین آنها نسبت به برگزاری همه‌پرسی و همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان چه رویکردی را برای دستگاه سیاست خارجی خود اتخاذ کردند؟ یافته‌های پژوهش بیان می‌دارد، طی سال‌های اخیر راهبرد اصلی ایران و ترکیه در کنار اختلافات متعدد در قبال بحران‌های اخیر خاورمیانه، در مورد عراق دارای مولفه‌های چندی بوده است، که یکی از مهمترین آنها تاکید و تلاش برای «حفظ تمامیت ارضی» و مخالفت با تجزیه این کشور است؛ بنحویکه برای رسیدن به این مهم دو کشور برای کسب منافع ملی خود ائتلافی ایجاد کرده‌اند. چراکه دو کشور مذکور دارای جمعیت قابل توجهی از کردها هستند که با ایجاد یک دولت کردی در عراق باعث ایجاد یک الگوی موفق در منطقه می‌شود و کردهای دو کشور را تحت تاثیر قرار می‌دهد. مزید بر این مسئله، احزاب کردی در داخل دو کشور نیز با استقلال اقلیم کردستان ممکن است از شدت عمل بیشتری در مناطق مرزی برخوردار شوند و امنیت دو کشور ترکیه و ایران را با مشکلات جدی مواجه کنند.

واژگان کلیدی: سیاست خارجی ایران، همه‌پرسی اقلیم کردستان، موازنه تهدید، ائتلاف

^۱ کارشناسی‌ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه گیلان padervand.mahdi@gmail.com

^۲ کارشناسی‌ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه رازی کرمانشاه

^۳ کارشناسی‌ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه گیلان

مقدمه

منطقه کردستان عراق واقع در شمال این کشور و شامل چهار استان هه‌ولیر، سلیمانیه، دهوک و حلبچه است. امروزه باتوجه به تحولاتی که در منطقه خاورمیانه و به‌ویژه کشور عراق وجود دارد به نظر می‌رسد کردستان عراق فرصت را غنیمت شمرده و درصدد است که مناطق مذکور را از این کشور جدا کند. اما ذکر این نکته لازم به نظر می‌رسد که همواره یکی از مهمترین موضوعات پس از جنگ جهانی اول که به صورت دغدغه در عرصه بین‌الملل مطرح بوده است، به موضوع کردها برمی‌گردد. پراکندگی کردها در کشورهای مختلف در غرب آسیا باعث شده است تا کشورهای درگیر در این مسئله وارد نوعی اتحاد^۲ و ائتلاف طبیعی^۳ برای جلوگیری از هرگونه تجزیه‌طلبی شوند. بنابراین کشورهای ایران و ترکیه با وجود تمام اختلافات در زمینه‌های مختلف در مورد کردها به نوعی اشتراک نظر دارند و با هرگونه فعالیت در راستای استقلال این منطقه و تجزیه عراق مخالف هستند. چراکه هم ایران و هم ترکیه دارای جمعیت قابل توجهی از کردها هستند. لذا طبیعی به نظر می‌رسد که برای جلوگیری از این موضوع و مسئله امنیتی اقداماتی انجام دهند. دو کشور برای رسیدن به نقطه‌نظرهای خود اقداماتی را انجام دادند که از جمله آنها می‌توان به لغو پروازهای هوایی به اقلیم کردستان از طرف ایران (به درخواست دولت مرکزی عراق) و تهدید ترکیه به جلوگیری از صادرات نفت که از یکی از بنادر این کشور انجام می‌شود، اشاره کرد (Tamkin & Dubin, 2017). این موضع مورد توجه دو کشور مذکور که همواره دغدغه امنیتی و سیاسی مشترکی در اینباره دارند به صورت جدی قرار گرفت. به‌رغم اینکه ایران یکی از کشورهایی بود که در زمان حمله داعش به این مناطق از کردهای اقلیم به شکل جدی دفاع کرده لذا با برگزاری همه‌پرسی در این منطقه، یک چالش برای سیاست خارجی ایران در جهت مبارزه و ریشه کن کردن داعش است (Tabatabai, 2017). ایران و ترکیه در شرایط کنونی، برگزاری همه‌پرسی^۴ را باعث نوعی بی‌نظمی سیاسی-امنیتی در منطقه قلمداد کردند. دلیل این امر نیز به بین‌المللی بودن مسئله کردها برمی‌گردد. اجرای همه‌پرسی و شروع فرایند استقلال کردستان عراق می‌توانست بر موضوع کردها در ایران، ترکیه اثرگذار باشد. این مسئله نیز می‌توانست به تشدید بی‌ثباتی در خاورمیانه منجر شود و نظم کنونی را دچار تغییراتی کند. ضمن اینکه شرایط سیاسی-امنیتی عراق نیز بگونه‌ای بود که برگزاری همه‌پرسی می‌توانست باعث تنش‌های سیاسی گسترده (که زمینه‌ساز تنش‌های امنیتی خواهد بود) شود. به همین دلیل نگاه ایران و ترکیه به این مسئله تابعی از شرایط امنیتی و نظم منطقه‌ای بود.

¹ Erbil

² Alliance

³ Natural coalition

⁴ Referendum

۱- چارچوب نظری: موازنه تهدید

در ادامه سوال اصلی، این پرسش مطرح می‌شود که سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال همه‌پرسی استقلال طلبی اقلیم کردستان در قالب کدام یک از نظریه‌های روابط بین‌الملل قابل تحلیل است؟ به نظر نویسندگان این پژوهش هرچند می‌توان سیاست خارجی کشورهای مذکور را در قالب نظریه‌های مختلف روابط بین‌الملل تبیین و تحلیل کرد، اما نظریه «موازنه تهدید»^۱ از ظرفیت مناسبی برای پرداختن به این مسئله برخوردار است. نظریه موازنه تهدید یکی از تئوری‌هایی است که از نظریه واقع‌گرایی تدافعی^۲ نشأت گرفته است. تا اواخر قرن بیستم، نظریه موازنه قوای واقع‌گرایان یکی از مهمترین نظریه‌ها برای تبیین روابط بین دولت‌ها محسوب می‌شد. اما وقایعی نظیر فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و پایان نظام دو قطبی، تبدیل شدن ایالات متحده آمریکا به ابرقدرت مهم نظام بین‌الملل و نیز عدم شکل‌گیری موازنه در برابر آن تا اواخر قرن بیستم باعث شد تا کاربرد و قدرت تبیین نظریه موازنه قوا توسط بسیاری از نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل مورد تردید قرار گیرد و انتقادهایی از سوی آنها بر این نظریه وارد شود. چراکه پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، با وجود تبدیل ایالات متحده به قدرت مهم بین‌المللی، تمایل جدی برای ایجاد موازنه بر ضد این قدرت از سوی دیگر قدرت‌ها مشاهده نشد (عباسی و قیاسی، ۱۳۹۲: ۱۷۷). این عدم تحقق موازنه علیه هژمون بالقوه در مورد ایالات متحده پس از جنگ سرد، یکی از متفکران مهم سنت واقع‌گرایی به نام استفان والت را^{۲۷} به سوی جابجایی نقطه تمرکز واقع‌گرایی از موازنه قدرت به موازنه تهدید سوق داد تا بدین یاخته مخروطی به ادعای او، گره کور نئو واقع‌گرایی گشوده شود. او می‌گوید با این رهیافت می‌توان این مهم را توضیح داد که چرا موازنه ائتلاف در مقطع کنونی نیز علیه ایالات متحده صورت نمی‌گیرد (لیتل، ۱۳۸۹: ۳۱).

والت از جمله واقع‌گرایانی است که با طرح ایده‌های جدید و متفاوت از نظریه‌های سنتی واقع‌گرایی و حتی واقع‌گرایی ساختاری والتز، سعی داشته تا پایه‌های این نظریه را مستحکم‌تر نماید. وی با نقد اصل موازنه قوا، با طرح نمودن نظریه موازنه تهدید در عمل توانسته است مباحث واقع‌گرایی را در حوزه امنیتی غنی‌تر نماید. نقطه محوری مباحث وی بررسی علت اتحادها، ائتلاف‌های نظامی - سیاسی با هدف ایجاد موازنه، در واکنش به احساس تهدید است. به اعتقاد وی برخلاف آنچه که فکر می‌شود، کشورها در مقابل افزایش قدرت سایرین دست به موازنه می‌زنند. در مقابل آنچه باعث حرکت کشورها به سوی توازن می‌گردد، میزان تهدیدی است که درک می‌کنند. زمانی که تهدیدی احساس شد کشورها یا سعی می‌کنند در مقابل آن توازن ایجاد کنند یا که به کشور تهدید کننده ملحق شوند (ترابی، ۱۳۸۴: ۲۱). استفان والت اظهار می‌دارد زمانی که کشوری با

^۱ Threat Balance

^۲ Military-Political Alliances

انتخاب‌های متعدد برای ائتلاف مواجه می‌شود، محاسبه میزان ریسک و سطح تهدید، بعنوان مهمترین عامل در تصمیم‌گیری عمل می‌نماید و نه قدرت. برای مثال اگر کشوری، کشور دیگر را تهدیدی مستقیم برای بقای خود تلقی نماید، بدون در نظر گرفتن برتری قدرت نفوذ کشور هدف، تلاش خواهد کرد موازنه قدرت ایجاد کند. از طرف دیگر اگر کشوری، کشور دیگر را از هر جهتی تهدید برای بقا خود تلقی نکند، نوعاً به سمت اتخاذ راهبرد موازنه قدرت حرکت نخواهد کرد، حتی اگر کشور مورد گفتگو از برتری محسوس قدرت و نفوذ برخوردار باشد (سازمند و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۵۸-۱۵۷). بدین ترتیب موازنه تهدید نوعی از موازنه است که معتقد است ائتلاف جهت موازنه آدر قبال تهدیدات شکل می‌گیرد و نه صرف قدرت. تهدیداتی که می‌توان از قدرت، مجاورت^۳، قابلیت‌های تهاجمی^۴ و نیات توسعه-طلبانه تهاجمی^۵ (لیتل، پیشین: ۲۳).

با توصیف مطالب فوق اگر دیدگاهی که کنت والتز مبنی بر اینکه کشورها بیش از آنکه در پی افزایش قدرت خود باشند، به دنبال جلوگیری از افزایش قدرت دیگران و بالا بردن و حفظ جایگاه خود در نظام بین‌الملل هستند را مورد پذیرش قرار دهیم، بنابراین ایجاد ائتلاف و اتحاد و همچنین موازنه در مقابل منشأ تهدید توسط کشورها را می‌توانیم یک راهبرد منطقی تلقی کنیم. ایجاد اینگونه موازنه که به صورت ائتلاف و اتحاد نمایان می‌شود به دو شکل توسط کشورها ایجاد می‌شود: ۱- موازنه درون‌گرا که به معنا افزایش قدرت داخلی خود کشورها؛ ۲- موازنه برون‌گرا که همان ائتلاف و اتحاد است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۴۰). موازنه تهدید مورد توجه واقع‌گرایان تدافعی است. بنابراین نظریه‌پردازان آن ایجاد ائتلاف و اتحاد در مقابل هرگونه تهدید به کشورها توصیه می‌کنند (هدایتی شهیدانی و مرادی، ۱۳۹۵: ۹۴).

بطور کلی باید اصول مهم و مورد تاکید در نظریه موازنه تهدید را اینگونه شرح داد:

- دولت‌ها در مقابل طرف‌هایی متحد می‌شوند که منشأ بیشترین تهدید محسوب می‌شوند. به عبارت دیگر کشورها درصدد این مسئله نیستند که در مقابل کشور دیگر ایجاد ائتلاف و موازنه کنند. بلکه دولت‌ها درصدد می‌باشند که در مقابل تهدیدی که به محض گسترش مشکل‌آفرین است، ایجاد موازنه و ائتلاف کنند.

- تهدید به میزان قدرت دولت‌ها بستگی ندارد بلکه ادراکی است که دولت‌ها در روابط خود از تهدید دارند. به نظر والت، دولت‌ها برخلاف آنچه قبلاً مرسوم بود در مقابل قدرت گرفتن یک کشور ایجاد موازنه و ائتلاف نمی‌کنند. بلکه آنچه باعث ایجاد موازنه و ائتلاف بین کشورهای می‌شود، میزان تهدید است که درک می‌کنند.

- هر اندازه میزان تهدید درک شده بین کشورها شدیدتر باشد انگیزه دولت‌ها برای ایجاد موازنه بیشتر می‌شود. یعنی ایجاد موازنه در مقابل تهدیدهای مشترک به میزان قدرت و اندازه تهدید بستگی دارد. یکی از شرایط

¹ Balance of Power

² Coalition for Balance

³ Proximity

⁴ Aggressive Capabilities

⁵ Aggressive Expansionist Intentions

افزایش امنیت در نظام موازنه تهدید آن است که موازنه به وجود آمده به هنجار تبدیل شود. به این معنا که زمانی موازنه ایجاد شد، اصولی که باعث ایجاد موازنه و ائتلاف می‌شود باید به هنجار تبدیل شود. در این صورت موازنه و اتحاد ایجاد شده به اتحاد راهبردی تبدیل می‌شود.

- به نظر والت، تهدید از «قدرت کلی»، «مجاورت جغرافیایی»، «قدرت تهاجمی»، «نیات تجاوزکارانه» تشکیل می‌شود.

۲- موازنه قدرت و تعارض راهبردی در روابط ایران و ترکیه

باتوجه به شروع بحران‌های اخیر در منطقه خاورمیانه دو کشور برای گسترش نفوذ بین کشورهای این حوزه در رقابت کامل قرار گرفتند. بگونه‌ای که ترکیه، ایران را محکوم به ایجاد فرقه‌گرایی^۱ در منطقه کرد. لذا با پیروزی‌هایی که ایران و متحدان آن در سوریه و عراق در مقابل توسعه‌طلبی گروه‌های تروریستی داعش کسب کردند این رقابت و تنش شکل تازه‌ای به خود گرفت. و رئیس جمهوری ترکیه رجب طیب اردوغان اظهار داشت که "ایران در صدد است که دو کشور شیعه در عراق و سوریه روی کار بیاورد و این مسئله باعث نگرانی مقامات آنکارا می‌باشد." در مقابل این اظهارات دولتمردان جمهوری اسلامی ایران نیز بیان داشتند که اگر ترکیه سیاست خارجی خود را علیه جمهوری اسلامی ایران تغییر ندهد، تهران نیز در مقابل آن واکنش نشان ۲۹ می‌دهد. ترکیه نگران از این مسئله بود که با ریشه‌کن کردن داعش توسط جمهوری اسلامی ایران و متحدان آن، شبه نظامیان حامی جمهوری اسلامی ایران و گروه‌هایی نظیر یگان‌های مدافع خلق^۲ کردستان سوریه جایگزین آن خواهد شد. این درحالیست که آنکارا گروه‌های مذکور را جزء تروریست‌هایی می‌داند که می‌تواند باعث ایجاد مشکلات امنیتی در این کشور شود (Bora, 2017: 3). این مسئله باعث شد ترکیه باتوجه به ایدئولوژی نئوعثمانی‌گرایی خود، در صدد ساقط کردن دولت کنونی سوریه در بحران به وجود آمده در این کشور برآید و در مقابل این رویکرد آنکارا، جمهوری اسلامی ایران از نظام حاکم در سوریه برای جلوگیری از ساقط شدن آن توسط تروریست‌های معارض در این کشور و کشورهای حامی آن برآمد (Majidiyar, 2017: 2-5). لذا مشاهده می‌شود که بازبانی هویت منطقه‌ای ترکیه در قالب دکترین نئوعثمانی‌گری در تضاد کامل با منافع ایران در منطقه است. رقابت ایران و ترکیه در منطقه از سه بعد برای اسلام‌گرایان ترکیه اهمیت دارد؛ اعتقادات دینی دو کشور که دو رقیب تاریخی در بین مذاهب اسلامی هستند، منازعات تاریخی خلافت عثمانی و دولت صفوی و سوم برداشت دو کشور از اسلام سیاسی و سکولار. این سه مسئله موجب شده تا رهاورد تاریخی منازعات بعد از به قدرت رسیدن اسلام‌گرایان در ترکیه دوباره عینیت یابد. در مجموع می‌توان گفت

¹ Sectarianism

² YPG

از آنجا که ایران خواهان سیاست «اتحاد و ائتلاف» با کشورها و گروه‌های سیاسی دوست در منطقه از جمله، سوریه، حزب‌الله و حماس و گروه‌های شیعی در عراق است؛ با اصول دکترین نوعثمانی‌گری منفعت محور ترکیه رقابت دارد. نوعثمانی‌گری ترکیه که خواهان «میانجی‌گری» و حفظ به ظاهر بیطرفی در خاورمیانه است، منافع ملی ایران را در خاورمیانه تهدید می‌کند. این تهدیدات گرچه به دلایل امنیتی و استراتژیک از رودرویی مستقیم بین این دو جلوگیری کرده، اما مانع از آن نشده که رقابت بین دو کشور در خاورمیانه به چالشی همچون سوریه و عراق تبدیل نگردد.

۳- موازنه تهدید و ایجاد ائتلاف در مقابل همه‌پرسی اقلیم کردستان

جنگ داخلی سوریه، آنگونه که بسیاری از سیاستمداران و روزنامه‌نگاران انتظار داشتند، با سقوط فوری بشار اسد به پایان نرسید. ترکیه بعنوان یکی از بازیگران عمده این جنگ در ماه‌های گذشته و به‌ویژه از زمان تیره شدن روابط آنکارا با اتحادیه اروپا به قدرت‌های غیرغربی این بحران، یعنی ایران و روسیه نزدیک شده است. برگزاری نشست‌های آستانه^۱ و توافق طرف‌ها بر ایجاد مناطق کاهش تنش در میدان‌های درگیری در سوریه، از نتایج رویکرد جدید ترکیه به بحران سوریه به شمار می‌رود. برخلاف توافقات پیشین میان آمریکا و روسیه برای اعلام آتش‌بس‌های موقت، هرگز به اندازه تصمیمات آستانه دوام نیاورده بود. همانطور که ایران در این مذاکرات، نقش هماهنگ‌کننده با دولت سوریه را دارد، ترکیه هم مواضع گروه‌های مسلح مخالف را یکسان و تعدیل می‌کند و بر اجرای تعهدات آنان نظارت دارد. اما اعلام استقلال کردستان عراق نقطه‌ای است که در ماه‌های گذشته تهران و آنکارا را با وجود تمام اختلاف‌ها و رقابت‌ها بیش از پیش به یکدیگر نزدیک کرده است. به نظر می‌رسد چالش کردستان عراق و نگرانی رشد تمایلات استقلال‌طلبانه برای هر دو کشور آنچنان جدی شده که جمهوری اسلامی ایران و اسلام‌گرایان «معتدل» ترکیه بتوانند برای حل بحران سوریه با یکدیگر کنار بیایند. در این میان، رویکرد اتخاذ شده توسط دولت‌مدان ترکیه نسبت به همه‌پرسی اقلیم کردستان عراق، بعنوان یکی از بازیگرانی که در سال‌های اخیر، نقش عمده‌ای در تحولات خاورمیانه داشته، نیز متناقض و قابل تأمل است؛ بازیگری که ظاهراً یکی از دوستان ایران در منطقه است و انتظار می‌رود ملاحظات امنیتی و سیاسی ایران را نیز در نظر داشته باشد. در مورد چرایی و چگونگی همکاری بین دو کشور ایران و ترکیه به منظور جلوگیری از تجزیه کشور عراق سوالات متعدد و مختلفی را می‌توان مطرح کرد که از دایره مقاله حاضر خارج است. آنچه که مرکز ثقل این پژوهش است تحلیل راهبرد ترکیه و ایران در قبال همه‌پرسی

¹ Mediation

² Threshold Meetings

³ Autonomy Tendencies

⁴ Security and Political Considerations

اقلیم کردستان می‌باشد. جنس تهدیدهای ممکن که بعد از تجزیه عراق ممکن است برای جمهوری اسلامی ایران و ترکیه که از جمعیت قابل توجهی از نیروهای کردی برخوردار است باعث ایجاد ائتلاف در قبال این مسئله شده و دو کشور همواره درصدد برآمده‌اند که از استقلال این منطقه جلوگیری کنند. لذا رویکرد اتخاذ شده به وسیله این دو کشور در قبال تحولات شمال عراق در قالب نظریه موازنه تهدید قابل تبیین است.

۳-۱- برگزاری فراندوم استقلال طلبی به مثابه تهدید مشترک

در ۲۵ دسامبر ۲۰۱۷ کردهای اقلیم کردستان اعلام کردند که درصدد استقلال از دولت مرکزی و ایجاد دولت کردی هستند. رئیس اقلیم کردستان "مسعود بارزانی" اعلام کرد که استقلال کردستان راهی برای رهایی از رنج‌ها و تبعیض‌هایی خواهد بود که دولت مرکزی عراق در ادواری متواری بر این منطقه روا داشته است. اما دلیلی که می‌توان برای مسعود بارزانی برای برگزاری همه‌پرسی استقلال طلبی خاطر نشان کرد می‌تواند این باشد که، این رهبر کرد نگران این موضوع است که با شکست دولت اسلامی عراق و شام (داعش) در منطقه به ویژه در عراق بر نگرانی‌های آمریکا و اتحادیه اروپا افزوده شود و بعد از آن اقلیم کردستان دیگر از حمایت‌های آنها برخوردار نشود (Hiltermann & Fantappie, 2018). ولی انتظار ذکر شده که دولت‌مردان اقلیم از غرب داشتند، خلاف آن اثبات شد. چراکه، مخالفت آمریکا و اتحادیه اروپا در مقابل همه‌پرسی بعد از انتخابات یا همه‌پرسی، نمایان شد. اما نتیجه همه‌پرسی نشان دهنده این موضوع است که کردهای مستقر در چهار کشور ترکیه، عراق، ایران و سوریه همه از این مسئله به‌رغم مخالفت برخی از افراد و احزاب، موافق استقلال و جدایی هستند. این مسئله باعث شد که کشورهای مذکور که هر کدام از جمعیت قابل توجهی از کردها برخوردارند، این موضع را بعنوان یک تهدید مشترک تلقی کنند و مخالفت خود را اعلام کنند. چراکه با وجود تحولات نوین منطقه خاورمیانه و به ویژه در عراق و سوریه برگزاری همه‌پرسی به منظور کسب استقلال باعث ایجاد یک بحران دیگر در کشور عراق و یا به عبارت دیگر در منطقه می‌شود. کردها از سال ۲۰۰۳ بعد از حمله آمریکا به عراق و سرنگونی حکومت صدام حسین بر این منطقه به صورت خودمختار حکومت می‌کنند. لذا باتوجه به تقویت نیروهای نظامی و پیشمرگ‌های این منطقه درصدد بودند که از دولت مرکزی عراق جدا شده و از دیدگاه رهبران این منطقه، یک گام مهمی برای ایجاد یک دولت کردی در منطقه باشد. لذا همانگونه که در مطالب فوق بدان اشاره کردیم کشورهای منطقه‌ای و حتی فرا منطقه‌ای با این اقدام مخالفت‌های خود را ابراز داشتند. در اینباره بارزانی رهبر اقلیم کردستان بیان داشت که: "ما ممکن است با مشکلات جدی مواجه شویم اما ما بر آنها غلبه خواهیم کرد". لذا این رهبر کرد از کشورهای غربی درخواست کرد که به تصمیم آرای میلیون‌ها کرد احترام بگذارند (Ghmaytelli & Rasheed, 2017). در این شرایط وقتی بحث اعلام استقلال پیش آمد، برخلاف قانون کشور عراق که درصدد حفظ تمامیت ارضی عراق هستند،

محسوب شد زیرا این موضوع جدا از تجزیه این کشور می‌تواند صرفاً به بحث کردها منتهی نشود. البته نباید فراموش کرد که این موضوع صرفاً یک بحث داخلی در کشور عراق به حساب می‌آید و باید آنان خود به حل این مسئله سیاسی بپردازند، اما از این دریچه که کشورهای همسایه یا دیگر کشورها در این رابطه موضع می‌گیرند به مسائل امنیت و صلح و ثبات منطقه‌ای برمی‌گردد که می‌تواند آثار سوئی از این حیث برجا گذارد. اجرای همه‌پرسی، پیام روشنی به کشورهای همسایه دارای اقلیت‌های قومی و دینی خواهد رساند که الگوی اعطای اختیارات محلی به قومیت‌ها در قالب نظام‌های فدرالی و کنفدرالی نه تنها به حل مشکلات درونی‌شان نخواهد انجامید، بلکه به افزایش مطالبات و توسیع دایره بی‌ثباتی خواهد انجامید. این مسئله در مورد ایران و ترکیه که دارای جمعیتی قابل توجه کرد در کشورهای خود هستند و در ادواری مختلفی با احزاب سیاسی آنها در داخل مرزهای خود درگیر شده‌اند، می‌تواند صدق کند.

۳-۲- ادراک مشترک ایران و ترکیه از تهدید استقلال کردستان

با برگزاری همه‌پرسی برای دستیابی به استقلال در اقلیم کردستان، جمهوری اسلامی ایران و ترکیه که با این اقلیم مرزهای مشترکی دارند، این اقدام را یک تهدید برای کشور خود و ثبات کشور عراق و ایجاد یک تنش جدید قلمداد کردند. در داخل ایران «آیت‌اله خامنه‌ای» رهبر جمهوری اسلامی ایران اقدام ذکر شده را یک برنامه برای ایجاد "اسرائیل دوم" در منطقه دانست که کشورهای غربی به ویژه آمریکا، با استقلال اقلیم از آن همچون اسرائیل برای دستیابی به منافع خود در منطقه می‌خواهند مورد استفاده قرار دهند. حسن روحانی رئیس‌جمهوری ایران اقدام ذکر شده را "یک طرح برای گسترش فرقه‌گرایی خارجی" نیز تلقی کرد (Garmiany, 2017). با این اوصاف، جمهوری اسلامی ایران و ترکیه برگزاری همه‌پرسی در اقلیم کردستان را با وجود احزاب کرد در داخل کشور، در تعارض با برنامه‌ها و راهبردهای منطقه‌ای خود دانستند و همواره درصدد بودند از این موضوع جلوگیری کنند. اقدام هولیر در صورت موفقیت آن باعث می‌شد که کشور عراق به سه قسمت شیعه، سنی و یک دولت کرد تقسیم شود. لذا این موضع به نظر می‌رسد همان برنامه آمریکا برای تجزیه خاورمیانه و کشورهای آن می‌باشد. اشتباه استراتژیک مقامات هولیر مبنی بر حمایت آمریکا و متحدان منطقه‌ای آن از فرماندوم استقلال‌طلبی باعث شد که آقای بارزانی رئیس اقلیم کردستان را وادار به تصمیم غلط بکند. زیرا آقای بارزانی اعتقاد داشت که ایران و ترکیه که امروزه درگیر بحران‌های مذکور هستند نسبت به استقلال کردستان واکنش آنچنانی نشان نخواهند داد. اما این فرض اشتباه بود چرا که دو کشور ایران و ترکیه اقدام ذکر شده را یک تهدید علیه امنیت خود تلقی کردند (Hashem, 2017).

این مسئله باعث شد که زمان برگزاری همه‌پرسی اقلیم کردستان، نیروهای نظامی دو کشور ایران و عراق تمرینات نظامی خود را در مرزهای بین دو کشور انجام دادند (Tabatabaia, Ibid). دولت مرکزی عراق در

این قالب بود که از جمهوری اسلامی ایران درخواست کرد که مرزهای خود را با منطقه کردستان ببندد. مصداق اقدام جمهوری اسلامی ایران در ترکیه نیز انجام شد. چراکه استقلال کردستان می‌تواند باعث مشکلات و مسائل امنیتی قابل توجهی برای کشورهای مذکور شود (Mckernan, 2017). لذا رجب طیب اردوغان برای تقویت ائتلاف ذکر شده و همه‌جانبه برای جلوگیری از تهدید مشترک دو کشور به تهران سفر کرد. در این دیدار دو کشور بر همکاری همه‌جانبه خود تاکید کردند. آنکارا و تهران مخالفت‌های خود را نسبت به برگزاری همه‌پرسی اقلیم کردستان اعلام کردند. جمهوری اسلامی ایران برای ایجاد ائتلاف با ترکیه فقط مسئله کردها را مورد توجه خود قرار نداد، چراکه ترکیه می‌تواند یک کشور برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف ایران به ویژه در حوزه انرژی باشد (Fouly, 2017). با این اوصاف باید گفت که ترکیه در کنار ایران همه‌پرسی را به مثابه تهدید علیه سیاست‌های منطقه‌ای خود قلمداد کرد. چراکه با این اقدام یکی از مهمترین کشورهای همسایه آنکارا یعنی عراق با مشکلات امنیتی جدید مواجه می‌شد و این مسئله باعث نگرانی جدیدی برای دولت‌مردان ترکیه به منظور کنترل و مدیریت منازعات منطقه شد (Wasilewski, 2017: 3). به عبارت دیگر باید اینگونه بیان داشت که ترکیه و ایران در کنار اختلاف‌نظرهایی که در مورد منازعات و بحران‌های اخیر خاورمیانه به ویژه در عراق و سوریه دارند، اما با برگزاری همه‌پرسی استقلال طلبی اقلیم کردستان، دو کشور این موضوع را به صورت مشترک بعنوان یک تهدید برای تمامیت ارضی و مرزهای خود ۳۳ قلمداد کردند و همواره درصدد جلوگیری از آن برآمدند.

۴- ارزیابی متغیرهای تهدیدساز استقلال کردستان

تهدیدزایی براساس نظریه موازنه تهدید، ترکیبی از قدرت و سایر عوامل نظیر توانایی تهاجمی، قدرت نظامی، نزدیکی جغرافیایی و مقاصد تجاوزکارانه احتمالی است. برای فهم میزان تهدید استقلال کردستان برای دو کشور ایران و ترکیه باید این چهار مولفه تهدیدزایی مورد بررسی قرار گیرد.

۴-۱- قدرت تاثیرگذاری استقلال اقلیم بر احزاب کردی موجود در ترکیه و ایران

استقلال کردستان عراق و برگزاری همه‌پرسی در این منطقه اوضاع وخیمی را در عراق ایجاد می‌کرد. چراکه با عملی شدن آن عراق به سه منطقه، سنی، شیعه و کرد تقسیم می‌شد و این مسئله برای ایران به دلیل نزدیکی و داشتن مرزهای مشترک با این منطقه و دولت مرکزی عراق و همچنین با وجود نیروهای تکفیری و تروریستی در این کشور مشکل‌آفرین خواهد شد. زیرا با وجود نیروهای مخالف در داخل ایران که بسیاری از آنها هم‌اکنون در کردستان عراق مستقر و برخی مواقع با نیروی نظامی ایران در نقاط مختلف مرزی درگیر می‌شوند می‌توانند بر امنیت داخلی ایران تاثیر بگذارند. برای نمونه می‌توان به بیانات «لقمان احمدی»

سخنگوی حزب دموکرات کردستان ایران اشاره کرد. این سخنگو بیان داشت که: "مبارزه ملت کرد در تمام نقاط ایران، ترکیه، عراق و سوریه به هم پیوسته است. امروزه با همه‌پرسی برای استقلال در اقلیم کردستان یک گام مثبت ملت کرد برداشته‌اند". احمدی در ادامه اظهارات خود اضافه کرد که: "با این وجود یعنی استقلال کردستان و تشکیل دولت مستقل کردی در شمال این کشور می‌توانیم از هر توانایی که داریم برای تضعیف دولت ایران استفاده کنیم". این بیانات نشان دهنده این می‌باشند که تهدیدهای مذکور متوجه کشورهای هم‌مرز با اقلیم هستند. لذا ایران و ترکیه به تنهایی برای جلوگیری از این تهدید مشترک اقدامی را انجام نخواهند داد. بنابراین به صورت مشترک در قالب ایجاد ائتلاف با دولت مرکزی مخالفت خود را بیان داشته‌اند (Hashem, Ibid). برای جمهوری اسلامی ایران که با توجه به رسالت انقلاب اسلامی موجود در قانون اساسی خود، امروزه در بحران‌های عراق و سوریه در حال درگیری با تروریست‌های تکفیری هستند، استقلال این منطقه و ایجاد یک دولت کردی مستقل می‌تواند یک چالش بزرگ باشد. چراکه جدا از جمعیت کردستان ایران، بسیاری از مردم این منطقه که از اهل تسنن هستند به این گروه‌های معارض موجود در منطقه خاورمیانه پیوستند. و این مسئله در کنار تنش‌های تاریخی از جمله جمهوری مهاباد که ترکیبی از کردهای عراق و ایران بود و توسط شوروری حمایت می‌شد و باعث شد که مهاباد به مرکز تجارت تبدیل شود، باعث می‌شود که با استقلال کردستان این تنش‌ها از سر گرفته شود و جمهوری اسلامی ایران را با چالش جدی مواجه کند (Tabatabai, Ibid).

۳۴

از آنجا که جمهوری اسلامی ایران از اقوام مختلفی تقسیم می‌شود و هر کدام به دلایلی جدا از کردها درصد استقلال و یا خودمختاری هستند، این مسئله می‌تواند باعث تاثیرگذاری بر این اقلیت‌ها شود و امنیت این کشور را با مشکلات جدی مواجه کند. به همین منظور جمهوری اسلامی ایران با وجود حزب‌های مخالف در داخل مرزهای خود نگران از سرایت تاثیرات استقلال‌طلبی اقلیم کردستان بر این احزاب است که در آینده امنیت این کشورها را تحت تاثیر قرار دهند. چراکه احزاب موجود در دو کشور از همه‌پرسی اقلیم کردستان حمایت‌های خود را ابراز داشتند. احزاب کردی در ایران از جمله نیروهای پژاک که شاخه‌ای از نیروهای حزب کارگران کردستان در ترکیه هستند اهدافی را مبنی بر "خودمختاری دموکراتیک" که برگرفته از "کنفدراسیون دموکراتیک" و اندیشه عبدالله اوجالان رهبر پ.ک.ک است را در ایران دنبال می‌کند. این گروه با برگزاری همه‌پرسی اقلیم کردستان، از اقدام مذکور حمایت‌های خود را به عمل آورده و درصد گسترش فعالیت‌های نظامی خود در مناطق مرزی ایران برآمدند (Brandon, 2018: 1-3).

به عبارت دیگر گروه‌های کردی در ایران از جمله حزب کومله و حزب دموکرات کردستان ایران و در کنار پژاک فعالیت‌های خود را حتی بعد از جنگ تحمیلی علیه جمهوری اسلامی ایران در مناطق مرزی ایران ادامه

دادند و باعث خسارت‌های زیادی به این احزاب و حتی نیروهای سپاه پاسداران اسلامی شد. و امروزه با برگزاری همه‌پرسی در اقلیم کردستان و در صورت موفقیت این منطقه برای دستیابی به استقلال، احزاب مذکور برای امنیت و تمامیت ارضی تهران خطرآفرین خواهند بود (Nadimi, 2017: 5-7). در این راستا، حزب دموکرات کردستان ایران که در اقلیم کردستان مستقر است، سال گذشته به آتش‌بس خود با سپاه پاسداران انقلاب اسلامی خاتمه دادند و فعالیت خود را در مرزهای ایران از سر گرفته‌اند. لذا با استقلال هه‌ولیر قدرت عمل این احزاب در ایران بالا رفته و می‌توانند مشکلات زیادی را به وجود بیاورند (Cunningham, 2017: 3-6). در مقابل ترکیه نیز درگیر با گروه مسلح است که در ادوار مختلف مسائل و مشکلات امنیتی قابل توجهی را برای این کشور به وجود آورده است. لذا با استقلال این منطقه و ایجاد یک الگوی موفق برای سایر کردها فعال در آنکارا نیز ممکن است گسترش یابد و امنیت این کشور را با خطر جدی مواجه کند. این مسئله باعث شده است که دو کشور ایران و ترکیه برای جلوگیری از مشکلات امنیتی در داخل مرزهای خود که در نتیجه برگزاری فراندوم و استقلال اقلیم ممکن است ایجاد شود، همکاری خود را در ابعاد مختلف توسعه داده‌اند. و مقامات نظامی این دو کشور با هم دیدار و ملاقات‌های متعددی داشتند. در ادامه این نشست‌ها در ۲ اکتبر ۲۰۱۷ مقامات عالی‌رتبه نظامی ایران، ترکیه و عراق با هم دیدار کردند و سه کشور بر رد همه‌پرسی و حفظ تمامیت ارزی عراق اتفاق نظر داشتند (Mulhem, 2017: 3-7).

۴-۲- مجاورت اقلیم کردستان با ایران و ترکیه

مجاورت اقلیم کردستان عراق با ترکیه و ایران جدا از مباحثی که در مطالب فوق به آن اشاره کردیم می‌تواند باعث ایجاد مشکلاتی در همسایگی دو کشور شود. این مجاورت باعث شد که آنکارا و تهران با هماهنگی دولت مرکزی عراق درصدد کنترل این موج استقلال‌طلبی باشند. در این چارچوب دولت مرکزی عراق با برگزاری همه‌پرسی در شمال این کشور ضمن ابراز مخالفت خود در اینباره، نیروهای نظامی خود را به مناطق نفت‌خیز مورد نزاع بین هه‌ولیر و بغداد ارسال کرد. پارلمان عراق نیز دستور داد که نیروهای نظامی این کشور برای در دست گرفتن منابع نفت‌خیز در کردستان اعزام شوند و آن مناطق را تحت کنترل خود داشته باشند. لذا برای انجام این کار همکاری با جمهوری اسلامی ایران را در قالب ائتلاف ذکر شده در کنار ترکیه که هر کدام به دلیل داشتن مرزهای مشترک این اقدام را یک تهدید برای امنیت ملی خود تلقی می‌کردند، تقویت کردند. دولت‌مردان جمهوری اسلامی ایران نیز در کنار تاکید بر حفظ تمامیت ارضی کشور عراق، درصدد بودند که مقامات اقلیم را متقاعد کنند برگزاری همه‌پرسی را به تعویق بیندازند. چراکه یکی از مهمترین نیروهای ضد‌داعش در عراق پیشمرگ‌های کرد در این کشور بودند. همچنین جمهوری اسلامی ایران نگران از برنامه

آمریکا و رژیم اشغال‌گر قدس می‌باشد. به این دلیل که، ممکن است از اقلیم کردستان علیه جمهوری اسلامی ایران استفاده کرده امنیت مرزهای آن را با خطر مواجه کنند (Hawramy, 2017).

اما با این وجود آقای بارزانی بر حاکمیت کامل و استقلال سیاسی همچنین یک دولت‌گردی در منطقه تأکید کرد. و باعث شد که اولین بحران بعد از پایان نبرد ارتش عراق با داعش در این کشور ایجاد شود. چراکه از نظر ژئوپلیتیکی اقلیم کردستان دارای منابعی عظیم نفت می‌باشد که ۵۰ درصد از درآمدهای دولت مرکزی عراق را به خود اختصاص می‌دهد. بنابراین از آنجا که ایده استقلال‌طلبی کردها در منطقه به پایان جنگ جهانی اول بر می‌گردد و همواره بر این ایده ملت‌گرد تأکید می‌کنند، باید گفت که با استقلال اقلیم کردستان به صورت دمینوار^۱ بر سایر کردها که در ترکیه، عراق، سوریه و ایران ساکن هستند تأثیر می‌گذارد و حاکمیت هر کدام از کشورهای مذکور را با مشکلات جدی مواجه می‌کند (Galantini, 2017). به همین خاطر بود که جمهوری اسلامی ایران با دادن کمک‌های مستشاری به نیروهای مردمی عراق که در حال درگیری با داعش بودند، استان کرکوک که یکی از مهمترین استان‌های نفت‌خیز عراق است را تحت کنترل ارتش عراق درآوردند. با این اقدام، منطقه خودمختار اقلیم کردستان با از دست دادن میدان‌های نفتی، برای گرفتن استقلال از دولت مرکزی ناامید می‌شود و فروش نفت آن نیز به شدت کاهش می‌یابد (Rasheed & Zhdannikov, 2017).

۳۶

برای تکمیل راهبرد خود در این زمینه یعنی جلوگیری از دستیابی آمریکا و اسرائیل، جمهوری اسلامی ایران به درخواست دولت مرکزی عراق مرزهای خود را در زمینه‌های مختلف با ههولیر مسدود کرد. دولت مرکزی عراق نیز کنترل مرزهای زمینی و هوایی این منطقه را در اختیار نیروهای خود قرار داد. ترکیه نیز به همراه دو کشور مذکور موافقت خود را با این تحریم‌ها بیان داشت. «رجب‌طیب اردوغان» در این زمینه بیان داشت که: "این همه‌پرسی یک خیانت است و اگر تحریم‌ها علیه این منطقه اعمال شود حتی مواد غذایی و پوشاک را نمی‌توانند تامین کنند". لذا با توجه به وابستگی شدید ههولیر به درآمد ناشی از نفت که به وسیله خط لوله نفتی که از بندر جبهان ترکیه می‌گذرد، تحریم ترکیه در قالب مسدود کردن این خط لوله می‌تواند یک ضربه مهلک بر اقتصاد این منطقه وارد کند. در بعد دیگر باید بیان داشت که در صورت اعمال تحریم‌های ترکیه ههولیر قادر به تنوع اقتصادی و تقویت بخش‌های دیگر اقتصاد خود از جمله بخش کشاورزی نخواهد بود. چراکه ههولیر ۸۰ تا ۹۰ درصد کالاهای مصرفی خود را وارد می‌کند. و با اعمال تحریم به دلیل نفوذ رقبای ایران در این منطقه با اهداف سیاسی متعدد می‌تواند ههولیر را در یک تنگنا تاریخی قرار دهد (Dziadosz, 2017). با ایجاد ائتلاف مذکور ایران از ایجاد یک دولت مستقل که باعث به خطر افتادن امنیت ملی آن می‌شود می‌تواند جلوگیری کند. چراکه با استقلال این منطقه، ههولیر می‌تواند به مرکز نیروهای نظامی غرب

¹ One after another

و اسرائیل همچنان عربستان تبدیل شود (Winkler, 2017). به همین خاطر ترکیه و ایران درصدد هستند که نفوذ همه‌جانبه خود را در هه‌ولیر گسترش دهند. تهران باتوجه به سفر وزیر نفت «بیژن نامدار زنگنه» درصدد است که یک خط لوله نفت از سلیمانیه به ایران را به منظر همکاری در زمینه انرژی ایجاد کند. با این اقدام انحصار صادرات نفت اقلیم را که در دست حزب دموکرات این منطقه به رهبری مسعود بارزانی است خارج می‌کند. این اقدام ایران و ترکیه در چارچوب ماده ۱۱۱ قانون اساسی عراق قرار می‌گیرد. چراکه به موجب این ماده، نفت متعلق به همه مردم عراق می‌باشد. و از آنجا که نفت در این منطقه در اختیار آقای بارزانی و حزب آن به صورت انحصاری بود، بارزانی می‌توانست از آن هرگونه استفاده‌ای انجام دهد (Mamouri, 2017). با این وجود یعنی در اختیار داشتن حزب دموکرات کردستان عراق از معادن نفتی این منطقه، طبیعی به نظر می‌رسد مورد توجه سایر قدرت‌های رقیب ایران و ترکیه قرار گیرند و این مسئله باعث نزدیکی به مرزهای آنها می‌شود.

۴-۳- قابلیت تهاجمی اقلیم کردستان

همانگونه که در مطالب فوق مطرح شد اقلیم کردستان از نظر ژئوپلیتیکی یک منطقه مناسب برای اقدامات رقبای منطقه‌ای ایران و استفاده کرد از آن بر علیه این کشور و دولت ترکیه می‌باشد. این موضوع مورد توجه «آیت‌اله خامنه‌ای» به صورت جدی قرار گرفت. ایشان بیان داشتند که «ایالات متحده آمریکا و قدرت‌های خارجی به دنبال ایجاد یک اسرائیل جدید در منطقه برای پیشبرد اهداف خود می‌باشند». «آقای ظریف» وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران نیز در اینباره بیان داشتند که: «جمهوری اسلامی ایران یک دوست ابدی برای عراق به ویژه ملت کرد این کشور خواهد بود. لذا هرگونه اقدام اشتباه و راهبردی که توسط برخی افراد و احزاب کرد و نیروهای نظامی آنها به معنای تصمیم تمام ملت کرد نمی‌داند». هه‌ولیر با پناه دادن به نیروها و احزاب معاند با امنیت جمهوری اسلامی ایران و ترکیه از نظر قابلیت تهاجمی و ایجاد مشکلات امنیتی می‌تواند باعث نگرانی‌های برای دولتمردان دو کشور مذکور شود. کردها در اقلیم کردستان با برگزاری همه-پرسی از طریق دیپلماسی درصدد رسیدن به اهداف استقلال‌طلبی خود بودند. این مسئله به سوریه و عفرین نیز کشیده شد. دولت ترکیه نیز نیروهای موجود در عفرین از جمله پیشمرگ‌های اقلیم را مترادف و متحد با حزب کارگران کردستان می‌داند و قابلیت تهاجمی آنها را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داده است. از دید دولتمردان ترکیه همکاری و شراکت نظامی-سیاسی بین حزب دموکرات کردستان و نیروهای کردی در سوریه (YPG) با حزب کارگر کردستان یک تهدید علیه امنیت این کشور محسوب می‌شوند. چراکه آنکارا کودتایی که در سال ۲۰۱۶ توسط نیروهای فتح‌اله گولن انجام گرفت را فراموش نکردند و درگیری با نیروهای کردی باعث افزایش مشکلات امنیتی و سیاسی برای این کشور می‌شود (Stansfield, 2018: 4).

جمهوری اسلامی ایران نیز نگران این مسئله است که در صورت استقلال کردستان یکی از متحدان کلیدی خود در منطقه را از دست بدهد. و وجود یک دولت کردی در شمال عراق و یک دولت عربی و سنی در وسط این کشور را یک فاجعه استراتژیک برای خود تلقی می‌کند. لذا باتوجه به تنش‌هایی که دولت جمهوری اسلامی ایران با احزاب کردی در نوار مرزی خود داشته است، این مسئله می‌تواند به وسیله اقلیم تقویت شود. به عبارت دیگر استقلال اقلیم کردستان و تقویت نیروهای نظامی این منطقه باتوجه به فروش نفت و درآمد ناشی از آن و حمایت‌های کشورهای غربی مخالف با نظام جمهوری اسلامی اگر نتوانند به صورت مستقیم به ایران حمله کنند و درگیری مستقیم داشته باشند، اما با حمایت از احزاب و نیروهای پیشمرگه در کردستان ایران که شعار خود را گرفتن حقوق کرد معرفی می‌کنند، می‌توانند تهران را به یک چالش و درگیری نظامی بکشاند (Saleem, 2017: 3-6).

قدرت تهاجمی و ایجاد مشکلات امنیتی در اقلیم کردستان شاید معطوف به این مسئله نشود. چراکه با استقلال هه‌ولیر از عراق جایگاه و منطقه مناسبی برای اسرائیل و آمریکا به همراه متحدان منطقه‌ای آنکه در رقابت و تنش جدی با جمهوری اسلامی هستند می‌شود. زیرا استان‌های کردی در عراق از منابع سرشار نفتی و گازی برخوردار هستند و هرکدام از این کشورها جدای از اهداف سیاسی - امنیتی می‌توانند به بهانه اقتصادی به مرزهای ایران نزدیک شوند. اما در بعد انرژی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، باید این نکته را متذکر شد که، براساس واقعیت‌های موجود، رژیم اشغال‌گر قدس و آمریکا از جمله مهمترین خریداران نفت اقلیم کردستان می‌باشند. این مسئله باعث شد که «بنیامین نتانیاهو» نخست وزیر اسرائیل از همه‌پرسی اقلیم کردستان دفاع کند و در این مورد بیان کند که: "از این همه‌پرسی برای بدست گرفتن سرنوشت کردها به دست خودشان حمایت می‌کند". در این چارچوب بود که وقتی جمهوری ترکیه تهدید کرد در حالت لغو نکردن همه‌پرسی خط لوله انتقال نفت اقلیم را مسدود می‌کند، اسرائیل اعلام کرد که در این حالت می‌تواند خریدار نفت این منطقه باشد. در اینباره «مات اسمت» یکی از مسئولین واردات و صادرات کالای اسرائیل بیان داشت که: «شرکت‌های اسرائیلی می‌تواند مقصد نهایی نفت این منطقه از بنادر ترکیه باشد». هاواری وزیر منابع طبیعی اقلیم کردستان نیز درباره صادرات نفت به اسرائیل بیان داشت که؛ اسرائیل بعنوان یک میانجی برای فروش نفت به بازار جهانی عمل می‌کند (Atkins, 2017: 5-7). همانگونه که مشخص است با همکاری این کشورها بعد از استقلال اقلیم کردستان، تهدیدهای امنیتی و نظامی به مرزهای ایران نزدیک می‌شوند و این کشورها همکاری‌های خود در ابعاد مختلف با هه‌ولیر و احزاب ایران برای به خطر انداختن

مرزهای این کشور را گسترش می‌دهند. اینگونه مسائل و منابع اقتصادی هه‌ولیر می‌تواند قدرت تهاجمی و نظامی چه اقلیم و چه احزاب مخالف را تقویت کند.

۴-۴- نیات تهاجمی اقلیم کردستان

منظور از نیات تهاجمی اقلیم کردستان عراق حمله ارتش این منطقه به ایران و ترکیه یا به عبارت دیگر ورود این مناطق به درگیری مستقیم نظامی نمی‌باشد. دولت آنکارا بر این اعتقاد بود که حزب کارگران کردستان توسط نیروهای پیشمرگ اقلیم کردستان حمایت می‌شود. یعنی این حزب که درگیری‌های نظامی و مستقیم زیادی با ارتش ترکیه داشته است از طریق قدرت نظامی که پیشمرگ‌های هه‌ولیر به آنها داده‌اند درصدد هستند که مرزهای این کشور را با مشکلات جدی مواجه کنند و این مسئله خوشایند کشور مذکور نیست. در مورد ایران نیز باتوجه به نیات تهاجمی اقلیم کردستان، برطبق نظریه «موازنه تهدید» که مبنای این پژوهش است، باید اینگونه بیان داشت که بعد از حمله نظامی آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ همواره از دولت همخوان سیاست خارجی خود در بغداد حمایت کرده است چه قبل از بحران و چه زمان بحران. اقلیم کردستان همانگونه که در مطالب فوق به آن اشاره کردیم با استقلال خود می‌تواند درگیری‌های خود را با دولت مرکزی عراق که از متحدین کلیدی جمهوری اسلامی ایران هستند، گسترش و توسعه دهند که نمونه این تنش را در کرکوک شاهد بودیم (Alamuddin, 2017). با ادامه این درگیری‌ها فرقه‌گرایی در عراق به نظر می‌رسد گستردگی خاصی را به خود گیرد. بنابراین شروع تنش دوباره بین این منطقه با دولت مرکزی که هم از نظر مذهبی اشتراکات گسست‌ناپذیری با جمهوری اسلامی ایران دارد و هم از آن می‌توان بعنوان یکی از متحدان راهبردی تهران قلمداد کرد، می‌تواند اینگونه نیات تهاجمی اقلیم کردستان منافع ایران را با تهدید جدی مواجه کند.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش با اتخاذ فرضیه‌ای بدینگونه که دو کشور ترکیه و ایران باتوجه به جمعیت قابل توجه کردها در این کشورها و وجود احزاب متعدد در مناطق مرزی و نزدیکی رقبای دو کشور به هه‌ولیر باعث شد که آنکارا و تهران برای جلوگیری از استقلال کردستان از اقدامات متعددی استفاده کنند که باعث ایجاد یک نوع ائتلاف بین آنها شد. نناپج به دست آمده گویای تأیید فرضیه مذکور است. لذا مهمترین مباحثی که ترکیه و ایران در آن اتفاق نظر داشته و باعث ایجاد ائتلاف بین آنها شد بدینگونه است که آنکارا و تهران بر این اعتقاد هستند که، این منطقه ژئوپلیتیک، نیازمند فرایند نظارت و سازماندهی است و چنانچه شمال عراق از کنترل دولت مرکزی این کشور خارج شود عامل تهدیدی برای امنیت ملی دو کشور به شمار خواهد رفت. ایران و

ترکیه معتقدند انجام همه‌پرسی و استقلال کردستان مشکلات متعددی برای این دو کشور ایجاد کرده و احتمالاً منجر به مطرح شدن مطالباتی برای برخورداری از خودمختاری و در نهایت تشکیل کشور مستقل از سوی کردهای ترکیه و ایران خواهد شد. و یا به عبارت دیگر باید بدینگونه مطرح کرد که استقلال طلبی و برگزاری همه‌پرسی در اقلیم کردستان به مواضع امنیتی دو کشور ترکیه و ایران گره خورده است. کما اینکه، استقلال اقلیم مشکلات و موانع متعددی بر سر راه نفوذ و نقش‌آفرینی دو کشور به ویژه ایران در منطقه ایجاد می‌کند و چه بسا این تحول حتی تجزیه عراق را به دنبال داشته باشد. و این مسئله در کنار فعالیت احزاب کردی در داخل مرزهای دو کشور که در ادوار مختلف به درگیری‌های نظامی و تلفات مختلف طرفین منجر شد، باعث شد که دو کشور ترکیه و ایران موضع مخالف خود را نسبت به برگزاری همه‌پرسی اقلیم کردستان و استقلال این منطقه ابراز کنند. چراکه استقلال کردستان موجب به هم خوردن توازن امنیتی و نظامی کنونی در منطقه می‌شود. ضمناً برپایی این کشور نوپا در نزدیکی مرزهای دو کشور همانگونه که در مطالب فوق به آن اشاره کردیم با توجه به مناسبات اسرائیل و اقلیم کردستان نگرانی ترکیه و ایران درخصوص حضور اسرائیل در مرزهایشان را به دنبال دارد. این مسئله افزون بر نگرانی‌های امنیتی دو کشور شد. آنچه که باعث مخالفت ترکیه نسبت به استقلال اقلیم کردستان و ایجاد ائتلاف با ایران که دغدغه‌های امنیتی مشترکی دارند، این است که، استقرار حزب کارگران کردستان در کوه‌های «قندیل» واقع در شمال عراق و منطقه شنگال تا سلیمانیه و عبور و مرور آزادانه این نیروها بین اقلیم کردستان و سوریه باعث ایجاد مشکلات امنیتی و سیاسی متعددی برای دولت آنکارا می‌شود. لذا با ایجاد یک دولت کردی در شمال عراق نفوذ سیاسی و نظامی حزب کارگران کردستان با ایجاد پناهگاه امن در اقلیم کردستان، افزایش پیدا می‌کند. ایران هم از این مسأله نگران است که کردستان عراق بعد از اعلام استقلال به کانون نفوذ گسترده احزاب کردی همچون حزب کومله، دموکرات و پژاک تبدیل شود و در نتیجه امنیت ملی ایران در معرض تهدید مستقیم قرار خواهد گرفت. این مسأله در کنار طرح‌های آمریکا و اسرائیل برای تجزیه کشورهای منطقه و تبدیل شدن آنها به چندین کشور درگیر جنگ موجب افزایش نگرانی ایران و ترکیه شده است. زیرا چنین سناریویی باعث برقراری ثبات در اسرائیل می‌شود. به همین خاطر دو کشور ترکیه و ایران برای جلوگیری از این مشکلات سیاسی و امنیتی که در نتیجه استقلال کردستان ممکن است برای آنها ایجاد شود به‌رغم مشکلات و تنش‌های سیاسی آنکارا و تهران به ویژه راهبردهای متعارض دو کشور نسبت به بحران سوریه، به سمت ایجاد یک موازنه و ائتلاف سوق پیدا کردند تا با همکاری‌های متعدد در عرصه‌های مختلف از مجموعه این مسائل جلوگیری کرده و زمینه گسترش نفوذ و همکاری‌های دو کشور را توسعه دهند.

فهرست منابع

فارسی:

- ۱- ترابی، قاسم (۱۳۸۴)، «موازنه تهدید: موازنه قوا یا اتحاد با طرف تهدید کننده»، *ماهنامه اطلاعات راهبردی*، س ۷، ش ۷۴.
- ۲- دهقانی فیروزآبادی، جلال (۱۳۹۱)، «نوواقع‌گرایی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه سیاست خارجی*، س ۲۶، ش ۱.
- ۳- سازمند، بهاره و دیگران (۱۳۸۹)، «نظریه موازنه قدرت التز: نقد و بررسی کارآمدی آن در عصر حاضر»، *فصلنامه روابط خارجی*، س ۲، ش ۴.
- ۴- لیتل، ریچارد (۱۳۸۹)، *تحول در نظریه‌های موازنه قوا*، مترجم: غلامعلی چگنی‌زاده، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- ۵- عباسی، مجید و قیاسی، رضا (۱۳۹۲)، «راهبرد اتحاد پیرامونی اسرائیل موازنه تهدید»، *فصلنامه سیاست خارجی*، س ۲۷، ش ۱.
- ۶- هدایتی شهیدانی، مهدی و کلارده مرادی، سجاد (۱۳۹۵)، «تبیین سیاست خارجی عربستان سعودی در قبال تروریسم تکفیری در عراق و سوریه»، *فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی*، ش ۳۱.

لاتین:

- 7- Atkins, Jacob (2017). Israel and Iraqi Kurdistan: the oil connection. Availablein: <https://www.i24news.tv/en/news>
- 8- Alamuddin, baria (2017). Iran launches war games near Iraqi Kurdistan border, Turkey hits militant positions. Availablein: <http://www.arabnews.com>
- 9- Bora, Birce (2017). What is behind the hostility between Iran and Turkey. Availablein: <https://www.aljazeera.com>
- 10- Brandon, James (2018). Party for Free Life in Kurdistan: The PKK's Iranian Wing Bides Its Time. Availablein: <https://jamestown.org>
- 11- Cunningham, Erin (2017). Iran's leaders opposed Kurdish independence vote in Iraq. Iran's Kurds celebrated on the streets.
- 12- Dubin, Rhys and Tamkin Emily (2017). Iraqi Kurds Vote for Independence Over U.S. Objections». Available in: <http://foreignpolicy.com>
- 13- Dziadosz, Alex (2017). The Economic Case Against an Independent Kurdistan. Availablein: <https://www.theatlantic.com>
- 14- Fouly, Mahmoud (2017). News Analysis: Turkey-Iran approach may hinder Kurdish secessiondream. Availablein: <http://news.xinhuanet.com>

- 15- Galantini, Luca (2017). The Kurdistan referendum and the threats to peace in the Middle East». Availablein: <http://www.asianews.it>
- 16- Ghmaytelli, maher & Rasheed ahmad (2017). Iraqi Kurdish leader says 'yes' vote won independence referendum». Availablein: <https://uk.reuters.com>
- 17- Garmiany, Polla (2017). Iranian Leaderson Kurdish Referendu. Availablein: <http://iranprimer.usip.org>
- 18- Hawramy, Fazel (2017). Iran, US align against Iraqi Kurdistan referendum. Availablein: <https://www.al-monitor.com>
- 19- Hashem, Ali (2017). Iran sees challenge of Kurdish referendum as opportunity. Availablein: <https://www.almonitor.com>
- 20- Hilteramann, joost and Fantappie, maria (2018). Twilight of the Kurds Kurdish officials once dreamed of forging their own state out of the ashes of the war against the Islamic State. Now they are fighting for their very survival». Availablein: <http://foreignpolicy.com>
- 21- Mulhem, Suliman (2017). Independent Kurdish State Unviable in Current Political Climate. Availablein: <https://sputniknews.com>
- 22- McKernan, Beirut (2017). Kurdish referendum: Iran closes border with Iraqi Kurdi stanover independen cevote fears. Availablein: <https://www.independent.com>
- 23- Majidyar, Ahmad (2017). Iran and Turkey Discuss Ways to Cooperate in Syria and Iraq. Availablein: <http://www.mei.edu>
- 24- Mamouri, Ali (2017). Iraqi Kurdistan oil a slippery issue. Availablein: <https://www.al-monitor.com>
- 25- Nadimi, Farzin (2017). Iran's Military Options Against Kurdish Independence. Availablein: <http://www.washingtoninstitute.org>
- 26- Rasheed, Ahmed & Zhdannikov, Dmitry (2017). Fear of Iranian general left Iraqi Kurdish oil fields deserted. Availablein: <https://www.reuters.com>
- 27- Stansfield, Gareth (2018). Turkey’s attack on Syrian Kurds could overturn the entire region. Availablein: <https://www.theguardian.com>
- 28- Saleem, Zmkan (2017). Iran and Iraqi Kurdistan: Heading Toward Confrontation. Availablein: <http://www.washingtoninstitute.org>
- 29- Tabatabai, Ariane (2017). Iran and the Kurds ‘What the Referendum Means for Tehran. Available in: <https://www.foreignaffairs.com>
- 30- Winkler, Elizabeth (2017). Iraq’s Kurds just voted to secede. Here’s why that could cause ane civil war. Availablein: <https://www.vox.com>
- 31- Wasile, wskiKarol (2017). Turkey and Iraqi Kurdistan, Availablein: <http://www.pism.pl>